

Yetersizlik Gösteren Bireylere Giyinme Becerilerinin Öğretimiyle

İlgili Alan Yazın Taraması

Şerife YÜCESOY ÖZKAN*

Özet

Giyinme becerileri, yetersizliği olan bireylerin bağımsız olarak işlevde bulunabilmesi için gerekli özbakım becerilerinden birisidir. Çoğu zaman, normal gelişim gösteren bireyler giyinme becerilerini kendi kendilerine öğrenebilirken, yetersizliği olan bireyler bu becerileri sistematik öğretim almadan öğrenmekte güçlük çekmektedirler. Bu nedenle, giyinme becerilerinin öğretimi yetersizliği olan bireylere sağlanan eğitim hizmetlerinin temel amaçlarından birisi olmaktadır. Bu çalışmada, yetersizliği olan bireylere giyinme becerilerinin öğretiminde kullanılan yöntem ve uygulamalar konusunda bilgi edinmek amacıyla, özel eğitim alanında 1965–2005 yılları arasındaki yayınlar incelenmiştir. Çalışma için American Journal of Mental Deficiency, Applied Research in Mental Retardation, Education and Training in Mental Retardation, Journal of Applied Behavior Analysis, Journal of Behavioral Education, Journal of Developmental and Physical Disabilities, Journal of Early Intervention, Journal of Mental Deficiency, Mental Retardation, Research in Developmental Disabilities, Teaching Exceptional Children dergileri taranmıştır. Tarama amacıyla, “yetersizliği olan bireyler, özel gereksinimli bireyler, giyinme becerileri, kendi kendine giyinme, giyinme becerilerinin öğretimi, özbakım becerileri” anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan çalışmalar kısaca özetlenmiş, değerlendirmesi yapılmış ve bu doğrultuda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Yetersizliği olan bireyler, özel gereksinimli bireyler, giyinme becerileri, kendi kendine giyinme, giyinme becerilerinin öğretimi*

Abstract

Dressing skills is one of the necessary self-care skills for helping individuals with disabilities to function independently. Although, in most of the cases individuals with normal development learn dressing skills by themselves, individuals with disabilities can not learn dressing skills without having systematic instruction. Hence, providing instruction about dressing skills is one of the main purposes of educational services provided to them. The purpose of the present study is to gather information about procedures and implementations of teaching dressing skills in published studies from 1965 to 2005. American Journal of Mental Deficiency, Applied Research in Mental Retardation, Education and Training in Mental Retardation, Journal of Applied Behavior Analysis, Journal of Behavioral Education, Journal of Developmental and Physical Disabilities, Journal of Early Intervention, Journal of Mental Deficiency, Mental Retardation, Research in Developmental Disabilities, Teaching Exceptional Children were reviewed. While reviewing the studies, “individuals with disabilities, individuals with special needs, dressing skills, self-dressing, teaching dressing skills and self-care skills” were used as key words. Studies regarding dressing skills are summarized and criticized in the present study and recommendations for the future research studies and practices are provided.

Key Words: *Individuals with disabilities, individuals with special needs, dressing skills, self-dressing, teaching dressing skills*

* Yard. Doç. Dr. Şerife Yücesoy Özkan, Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, Eskişehir. syucesoy@anadolu.edu.tr

Bireylerin özbakım becerilerini yerine getirmesi ile birlikte anne-baba ya da diğer kişilere bağımlılığı ortadan kalkmaya başlar. Özellikle orta ve ileri derecede gelişimsel yetersizliğe sahip bireylerin özbakım becerilerini kazanması oldukça önemli bir gelişmedir. Çoğu durumda sahip oldukları yetersizlikler ve çevresel beklentiler bireylerin özbakım becerilerini öğrenmelerini ve devam ettirmelerini engellemektedir (Farlow ve Snell, 2000; Tekin-İftar, 2002).

Özbakım becerilerinin; a) yaşamsal olması, b) günlük rutin içinde çok fazla kullanılması, c) kabul ve olumlu tutum geliştirmeye yardım etmesi, d) yaşam kalitesi ve kendi yaşam sorumluluğunu almaya önemli ölçüde hizmet etmesi gibi nedenlerle özellikle orta ve ileri derecede gelişimsel yetersizliğe sahip bireylere özbakım becerilerinin kazandırılması öncelikli amaç olmalıdır (Farlow ve Snell, 2000; Tekin-İftar, 2002).

Giyinme becerileri, gelişimsel yetersizlik gösteren bireylerin bağımsız olarak işlevde bulunabilmesi için gerekli özbakım becerilerindedir. Giyinme becerilerine sahip olmak özel gereksinimli çocukların toplumsal kabulü açısından, seçim yapabilme becerisi ile yaşam kalitesinin artması açısından son derecede önemlidir. Normal gelişim gösteren çocuklar giyinme becerilerini herhangi bir eğitim almadan, anne-baba, kardeş ve arkadaşlarını model alarak öğrenebilirken, gelişimsel yetersizlik gösteren çocuklar bu becerileri yardım almadan veya öğretim yapılmadan öğrenmekte güçlük yaşamaktadırlar (Azrin, Schaeffer ve Wesolowski, 1976; Reese ve Snell, 1991; Vuran, 1989). Ailelerle yapılan çalışmalarda da ailelerin, giyinme becerilerinin öğretiminin öncelikli olarak gerçekleştirilmesine ilişkin görüş belirttikleri bilinmektedir (Epps ve Meyers, 1989; Farlow ve Snell, 2000). Bu nedenle, gelişimsel yetersizlik gösteren bireylere giyinme becerilerinin öğretimi, eğitim hizmetlerinin temel amaçlarından birisi olmaktadır.

Giyinme Becerilerinin Öğretimi

Giyinme becerileri; iç çamaşırı, kazak, pantolon, etek, çorap, ayakkabı, mont, eldiven,

şapka giyme ve çıkarma becerilerini içerir. Bu becerilerin yanı sıra; düğme ilikleme ve çözme, çıt-çıt açma ve kapama, fermuar açma ve kapama, kemer takma, kaşkol bağlama, bağcık bağlama ve çözme, uygun giysi seçme, görünümü değerlendirme ve gerektiğinde düzeltme gibi ek becerileri de kapsayan becerilerdir.

Dikkatle incelendiğinde giyinme becerilerinin karmaşık beceriler olduğu görülmektedir. Bu nedenle öğretilecek giyinme becerilerinin az karmaşık olandan karmaşık olana doğru sıralanması gerekmektedir (Vuran, 1989). Normal gelişim gösteren çocuklar için olduğu gibi gelişimsel yetersizlik gösteren çocuklar için de soyunma becerileri giyinme becerilerinden daha kolaydır. Aynı şekilde düğme çözme, bağcık çözme ve fermuar açma becerileri; düğme ilikleme, bağcık bağlama ve fermuar kapama becerilerine göre daha kolay becerilerdir. Dolayısıyla, giyinme becerilerinin öğretimi yapılırken, soyunma becerilerine giyinme becerilerinden önce yer verilmelidir (Azrin ve diğerleri, 1976; Snell, 1983; Varol, 2004).

Gelişimsel yetersizlik gösteren çocukların kendi yaşam sorumluluğunu alma, kendine güvenme gibi duygularını geliştirmek amacıyla, giyinme becerilerine ek olarak, tercih yapma, havaya ve ortama uygun giysi seçme, ayna kullanma, modayı takip etme, görünüşünü düzeltme gibi zenginleştirilmiş becerilerin öğretimi de önemli olmaktadır (Farlow ve Snell, 2000).

Giyinme Becerilerinin Öğretiminde Ortam ve Zaman

Giyinme becerilerinin öğretiminde çocukların gereksinim duydukları ortam ve zamanların seçilmesi ya da gereksinim yaratılması, öğretimin doğal olması, becerinin kalıcılık ve genellenmesinin sağlanması açısından önemlidir (Snell, 1983; Vuran, 1989). Özellikle gelişimsel yetersizlik gösteren öğrenciler için öğretimin günlük rutinler içerisinde etkinliğe dayalı olarak yapılması ve bu amaçla fırsatlar yaratılması gerekmektedir (Farlow ve Snell, 2000). Örneğin, Beden Eğitimi derslerinde, okula gelişi ve gidişi zamanlarında giyinme becerilerinin öğretimi için düzenlemeler yapmak, öğretimi bu zamanlarda gerçekleştirmek,

yapılandırılmış ortamlarda ve zamanlarda öğretim yapmaya göre daha iyi sonuçlar verecektir.

Giyinme Becerilerinin Öğretiminde Kullanılan Araç Gereçler

Giyinme becerilerinin öğretiminde kullanılan araç gereçler de giyinmeyi kolaylaştırması bakımından önem taşımaktadır (Vuran, 1989). Öğretim için giysileri seçerken mümkün olduğunca çocukların kendilerine ait giysiler seçilmeli ancak, gerekiyorsa bu giysilerde bazı uyarlamalar yapılmalıdır (Farlow ve Snell, 2000). Öğretim yapılırken önce büyük beden giysilerle ve lastikli pantolon, düğmesiz kazak, bağciksız ayakkabı gibi ek beceriler gerektirmeyen giysilerle çalışılmalı, daha sonra uygun beden ve ek beceri gerektiren giysilere geçilmelidir (Azrin ve diğerleri, 1976; Farlow ve Snell, 2000). Öğretim sırasında, giysilerdeki fermuarların kolay çekilebilmesi için ucuna halka ve bağ takılması, büyükten başlayarak farklı büyüklükteki düğmelerin, fermuarların, çit çitlerin kullanılması, topuksuz çorapların ve yumuşak kumaşlı giysilerin seçilmesi önerilmektedir (Johnson ve Werner, 1975; Farlow ve Snell, 2000; Vuran, 1989).

Özel olarak geliştirilmiş düğme, çit-çit, fermuar ve bağcık panoları veya yine özel olarak bu becerilerin öğretimi için geliştirilmiş oyuncak bebeklerin kullanımı, öğretim için yararlı gibi görünebilir fakat özellikle yetersizlik gösteren bireyler düşünüldüğünde, bu araç gereçler kullanılarak öğretilen becerilerin genellenmesinde sorunlar yaşanabilmektedir. Bireylerin kendileri üzerindeki giysiler ile başkalarının üzerindeki giysilerde bulunan düğmeleri ilikleme, fermuarı çekmesi ve bağcığı bağlaması aynı şekilde gerçekleşmez (Snell, 1983). Bu nedenle, öğretimin gerçek giysiler kullanılarak gerçekleştirilmesi ve genelleme çalışmaları yapılması gerekmektedir. Genellemeyi sağlamak için farklı ortamlarda, farklı zamanlarda ve farklı giysiler kullanılarak çalışmaların yapılması önerilebilir (Farlow ve Snell, 2000). Örneğin, kazak giyme becerisinin öğretiminde genellemeyi arttırmak için çocuğun günlük yaşamda karşılaşabileceği, bisiklet yakalı kazak, gömlek yakalı kazak, (V) yakalı kazak, boğazlı kazak, süveter gibi farklı biçimdeki kazaklarla çalışılmalıdır.

Giyinme Becerilerinin Öğretiminde Kullanılan Yöntemler

Alan yazın incelendiğinde, giyinme becerilerinin öğretiminde, aşamalı yardımla öğretim (Azrin ve diğ., 1976; Diorio ve Konarski, 1984; McKelvey, Sisson, Van Hasselt, ve Hersen 1992; Reese ve Snell, 1991; Sisson, Kilwein ve Van Hasselt, 1986), giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim (Day ve Horner, 1986), sabit bekleme süreli öğretim (Grisham-Brown, Schuster, Hemmeter ve Collins, 2000; Hughes, Schuster ve Nelson, 1993), eş zamanlı ipucuyla öğretim (Sewell, Collins, Hemmeter ve Schuster, 1998) gibi yöntemlerin yanı sıra resimli ipucuyla kendine yönerge verme (Pierce ve Schreiberman, 1994), pekiştirme, dönüt verme, ileri-geri zincirleme gibi tekniklerin yer aldığı uygulama paketlerinin (Jarman, Iwata ve Lorentzson, 1983; Minge ve Ball, 1967; Nutter ve Reid, 1978; Vuran, 1989), bunlara ek olarak genellemeyi arttırmak için çoklu örnekler ve etkinliğe dayalı öğretim (Day ve Horner, 1986; Grisham-Brown ve diğerleri, 2000; Sewell ve diğerleri, 1998) gibi uygulamaların etkili biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, 1965 yılından 2005 yılına kadar olan 40 yıllık sürede giyinme becerilerinin öğretimi ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar taranmış ve bu kapsamda çoğu tek denekli araştırma modelleriyle gerçekleştirilmiş 15 araştırmaya ulaşılmıştır. İzleyen bölümde, ulaşılan araştırmalar giyinme becerilerinin öğretimindeki gelişmeleri yıllara göre daha kolay görebilmek amacıyla kronolojik bir sırayla özetlenmiştir. Özetler alanda çalışan uygulamacılara ve alanda öğrenim görmekte olan öğrencilere kapsamlı bilgi vermek amacıyla uzun tutulmuştur. Tablo 1'de ise bu araştırmalar tablonun takip edilebilirliğini kolaylaştırmak üzere alfabetik sıraya göre gösterilmiştir.

Giyinme Becerilerinin Öğretimi İle İlgili Yürütülen Araştırmalar

Karen ve Maxwell'in (1967) çalışmalarında giyinme becerilerinden düğme ilikleme becerisinin öğretiminde ayrımlı pekiştirmenin etkililiği araştırılmıştır. Çalışmaya denek olarak 7 yaşında, özel eğitim sınıfına devam eden, orta derecede zihinsel yetersizliği olan bir erkek çocuk katılmıştır. Çalışma deneğin yatak odasında

gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, en büyük düğme en üstte, en küçük düğme en altta olacak şekilde, yelek üzerine dikilmiş dört farklı büyüklükte düğme kullanılmıştır. Öğretim sırasında denek yeleği giymiş ve bu yelek üzerinde çalışılmıştır. Başlama düzeyi verisi toplamak için, oturumun başında yelek deneye gösterilmiş ve bu yeleği giymesi söylenmiştir. Yeleği giydikten sonra deneye en büyük düğme ve ilik sorulmuş, uygulamacı tarafından en büyük düğme gösterilerek, denekten ilikleme istenmiştir. Deneğin düğmeyi ilikleme süresi ve tepkiyi gerçekleştirip gerçekleştirmediği kaydedilmiştir. Düğme ilige geçmezse +1, düğmenin yarısı ilige geçerse +2, düğmenin tamamı ilige geçerse +3 şeklinde kayıt tutulmuş ve hem süre hem de doğru tepki düzeyi için ayrı grafikler oluşturulmuştur. Öğretimde uygulamacı deneye düğmeyi nasıl ilikleceğini model olarak göstermiş ve daha sonra denekten düğmeyi iliklemesini istemiştir. Denek düğmeyi iliklese pekiştirilmiş, ilerleme kaydedildikçe, pekiştireçler sadece daha kısa sürede gerçekleşen doğru tepkiler için sunulmuştur. Çalışma sonunda deneğin dört farklı büyüklükteki düğmeyi doğru ilikleme düzeyi ve ilikleme süresine ilişkin elde edilen bulgular, ayrımlı pekiştirmenin düğme ilikleme becerisinin öğretiminde etkili olduğunu göstermiştir. Çalışma, küçük boyuttaki düğmelere göre daha büyük boyuttaki düğmeleri iliklemenin daha az oturumda öğrenildiğini ve daha kısa sürede tamamlandığını; küçük boyuttaki düğmelerin daha fazla çaba gerektirmesi nedeniyle daha fazla oturum sonunda öğrenmenin gerçekleştiğini ve ilikleme süresinin daha uzun süre olduğunu göstermektedir.

Minge ve Ball (1967) tarafından yaşları 8-15 arasında değişen, hastanede tedavi görmekte olan ve ileri derecede zihinsel yetersizlik gösteren altı kız çocuğuna giyinme becerilerinin öğretilmesiyle ilgili bir araştırma yürütülmüştür. Günde iki kez, bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde öğretim oturumları düzenlenmiştir. Çalışmada tişört, çorap ve lastikli pantolon çıkarma becerilerinin öğretimi yapılmış, sade ve kolayca giyilebilen giysiler seçilmiştir. Denge sorunu nedeniyle deneklerin beceriyi oturarak gerçekleştirmeleri sağlanmıştır. Çalışmada, ileri zincirleme, pekiştirme ve ipuçlarının silikleştirilmesini içeren bir uygulama paketinin etkililiği araştırılmıştır. Öğretim sırasında

deneğe beceri yönergesi verilmiş, doğru tepkiyi sağlamak için mimiklerle, hareketlerle ipucu sunulmuş ve doğru tepkiler pekiştirilmiştir. Bir basamakta ölçüt karşılandıktan sonra diğer basamağın öğretimine geçilmiş, ilerleme kaydedildikçe ipuçları ve pekiştireçler silikleştirilmiştir. Sadece iki deneye öğretim yapılmış, diğer denekler kontrol grubunu oluşturmuştur. Çalışmada, a) öğretim öncesinde, öğretim sırasında ve öğretim sonunda deneklerdeki performansı belirlemek, b) bir basamakta ölçüt karşılanınca diğer basamağa geçmek ve c) ön test-son test şeklinde deney grubu ve kontrol grubu arasındaki farkı belirlemek amacıyla kayıt tutulmuştur. Bulgular, çalışma sonunda deney grubu ve kontrol grubu arasında önemli derecede farklılık olduğunu, deney grubundaki deneklerin öğretimi yapılan becerileri öğretim öncesinde yerine getiremezken, öğretim sonrasında yerine getirmeye başladıklarını, giyinme becerilerinin öğretiminde kullanılan uygulama paketinin etkili olduğunu göstermektedir.

Azrin, Schaeffer ve Wesolowski'nin (1976) gerçekleştirdikleri bir çalışmada bakımevinde yaşayan ve giyinme becerilerini bağımsız olarak gerçekleştiremeyen yetişkinlere yönelik giyinme becerilerinin öğretimi için hazırlanan uygulama paketinin etkililiği sınanmıştır. Çalışmaya üçü erkek dördü kadın ileri derecede zihinsel yetersizliği olan yedi yetişkin katılmıştır. Deneklerin yaş ortalamaları 31'dir ve hiçbirisi ifade edici dil becerilerine sahip değildir. Çalışmada, iç çamaşırı, pantolon, tişört, çorap ve ayakkabı kullanılmış; giysilerde bağcık, düğme, fermuar, kemer, çit-çit olmamasına dikkat edilmiştir. Öğretime iki beden büyük giysilerle başlanmış daha sonra normal ölçülerdeki giysilere geçilmiştir. Denekler önce kazak çıkarmayı sonra da giymeyi öğrenmişlerdir. Öğretim sırasında deneklerin dengelerini korumaları için sandalyeye oturmalarına ve iki ellerini kullanmalarına izin verilmiştir. Öğretim ileri zincirleme tekniğine göre yapılmış, öğretim yöntemi olarak aşamalı yardım kullanılmış ve iki uygulamacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretim öncesinde başlama düzeyi verisi toplamak amacıyla, her denek için en az iki kez yoklama oturumu düzenlenmiş ve deneklerin giyinme becerilerini yerine

getiremedikleri gözlenmiştir. Ayrıca, her öğretim öncesinde ve sonrasında yoklama oturumları düzenlenmiştir. Günde iki kez öğretim oturumu düzenlenmiş ve bu oturumlar birkaç saat gibi oldukça uzun tutulmuştur. Öğretim sırasında dikkati sağlamak amacıyla deneklerin isimleri söylenmiş, “Giyin” şeklinde genel beceri yönergesi ve ardından “Çorabını giy.” şeklinde beceriye özel beceri yönergesi verilmiştir. Beceri yönergesi tüm basamaklarda tekrar edilmiştir. Beceri yönergesinden sonra denek tepkide bulunmazsa, giysi işaret edilmiş veya giysiye dokunulmuş, denek yine tepkide bulunmazsa fiziksel ipucu kullanılmış, daha sonra ipucu silikleştirilmiştir. İpucunu reddeden denek zorlanmamış, sakinleştiğinde öğretime yeniden başlanmıştır. Öğretim boyunca tüm basamaklar sürekli pekiştirme tarifesiyle pekiştirilmiştir. Çalışmada, deneklerin ortalama performansları çizgi grafiği ile gösterilmiştir. Öğretim sonunda tüm denekler kendi kendilerine giyinme ve soyunma becerilerini öğrenmişler ve aşamalı yardımla öğretim, yetersizlik gösteren bireylere giyinme becerilerinin öğretiminde etkili bulunmuştur.

Nutter ve Reid (1978), ileri derecede zihinsel yetersizliği olan yetişkin kadınlara giysi seçme becerisinin öğretiminde bir uygulama paketinin etkililiğini ve benzetim çalışmasının süre açısından verimliliğini araştırmışlardır. Çalışmaya bakımevinde yaşayan ve yaşları 21–36 arasında değişen, ileri derecede zihinsel yetersizlik gösteren 5 kadın denek olarak katılmıştır. Tüm oturumlar deneklerin yaşadığı bakımevinde öğretim için ayrılmış bir odada, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çıplak kadın figürünün bulunduğu bir yap-boz ve bu yap-bozdaki kadın figürüne uygun olacak şekilde, üzerine farklı renk kumaşlar yapıştırılmış pantolon ve bluzlardan oluşan yap-boz parçaları kullanılmıştır. Çalışma için 14 farklı renkte pantolon, 15 farklı renkte bluz oluşturulmuş, genelleme için gerçek giysiler kullanılmıştır. Çalışma öncesinde, yolda yürüyen, alışveriş merkezlerinde ve restoranlarda bulunan 649 kadın gözlenmiş; gömlek, kazak, bluz, süveter ile şort, etek, pantolon şeklinde giysileriyle, bu giysilerin renkleri kaydedilmiştir. Gözlenen kadınların, a) iki parça giysi giymiş olmaları ve b) 13 yaş ve

üzerinde olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Gözlemler sonucunda 15 farklı renk seçilmiş, karışık renkler dikkate alınmamış ve bu renklerin olası 27 birleşimi oluşturulmuştur. Oturumlar bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Başlama düzeyi ve yoklama oturumlarında, deneklere moda olan ve giysilerde yaygın olarak birlikte kullanılan renkleri eşleyecekleri söylenmiş, kadın figürü şeklinde yap-boz ve pantolon parçası denegın önüne konularak, pantolonu kendisine gösterilen dört farklı renkteki bluzdan birisiyle eşlemesi istenmiştir. Oluşturulan renk birleşim listesine göre denegın doğru tepkide bulunup bulunmadığı kaydedilmiş, doğru tepkiler için pekiştirme veya dönüt verilmemiş ancak, katılım davranışları pekiştirilmiştir. Öğretim sırasında, açıklama yapma, model olma, uygulama yaptıma, dönüt verme ve pekiştirmeyi içeren bir uygulama paketi kullanılmıştır. Önce uygulamacı renk isimlerini söyleyerek çoğu insanın bu iki rengi birlikte giydiklerini ifade etmiş ve yap-boz üzerine bu giysileri yerleştirmiştir. Daha sonra giysileri çıkartarak denekten tekrarlamasını istemiş, denek doğru tepki verirse pekiştirmiştir. Bu uygulamadan sonra pantolonun yanına dört farklı renkte bluz koyarak pantolonun hangi renkle giyilebileceğini sormuştur. Denek doğru tepkide bulunduğu pekiştirilmiş, yanlış tepkide bulunduğu sözel olarak dönüt verilmiş ve doğru parça gösterilmiştir. Denek ard arda üç kez doğru tepkide bulunduğu, bir diğer renk birleşimine geçilmiştir. Bir sonraki oturumda önceki oturumda öğretimi yapılanlar tekrar edilmiş ve bir oturumda beşten fazla renk birleşiminin öğretimi yapılmamıştır. Genelleme için gerçek giysiler kullanılmış, öğretimden 7–14 hafta sonra izleme verileri toplanmıştır. Uygulama paketinin etkililiğini belirlemek üzere denekler arası çoklu başlama modeli kullanılmış ve çalışmaya yönelik gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Etkililik verisine ek olarak, yap-bozla gerçekleştirilen benzetim çalışmalarındaki denemelerin ve gerçek giysilerle gerçekleştirilen denemelerin süresi kaydedilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ileri derecede zihinsel yetersizlik gösteren kadınlara moda olan renk birleşimlerinin öğretiminde kullanılan uygulama paketi etkili olmuş, becerinin gerçek giysilere genellenebilirliği ve kalıcılığı sağlanmıştır. Ayrıca, yap-boz ile

gerçekleştirilen denemeler, gerçek giysilerle gerçekleştirilen denemelere göre daha verimli bulunmuştur.

Jarman, Iwata ve Lorentzson (1983) tarafından yürütülen bir araştırmada, birden fazla yetersizliği olan bireylere, özbakım becerilerinin edinimi ve kalıcılığının sağlanmasında sembol pekiştireç kullanımının etkililiği değerlendirilmiştir. Çalışmada, sembol pekiştirme uygulamasının etkililiğini değerlendirmek üzere tek denekli araştırma modellerinden davranışlar arası çoklu başlama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya denek olarak, bakımevinde yaşayan ve yaşları 14-57 arasında değişen 40 yetişkin katılmıştır. Çalışmanın oturumları bakımevinde deneklere ait yatak odalarında ve banyoda gerçekleştirilmiştir. Tüm oturumlar sabah 06:00-10:00 saatleri arasında gerçekleşen sabah rutinleri sırasında gerçekleştirilmiştir. Öğretim için, rutinler içinde yer alan tuvalet, yıkanma, giyinme, diş fırçalama, yatak toplama ve oda toplama becerileri seçilmiştir. Becerilere ilişkin beceri analizleri hazırlanmış, deneklerin becerileri gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini belirlemek üzere denekler bireysel olarak değerlendirilmiştir. Çalışma boyunca deneklerin ölçütü karşılayıp karşılamadıkları ise, aylık değerlendirmelerle belirlenmiştir. Veri toplamak için deneye “Şimdi giyinme zamanı.” gibi ipucu verilerek beceriyi yerine getirmesi istenmiş ve beceri analizi kaydına göre performansı kaydedilmiştir. Öğretim sırasında, tek becerinin pekiştirilmesi ve tüm becerilerin pekiştirilmesi olmak üzere iki tür pekiştirme kullanılmıştır. Tek becerinin pekiştirilmesinde deneye çalışma öncesinde, beceriyi yerine getirirse marka alacağı ve bu marka ile kantinden istediği bir şeyi alabileceği söylenmiştir. Denek beceriyi tamamladığında, “Çok iyiydi, yardım almadan ayakkabını bağladın.” gibi ifadelerle pekiştirme nedeni açıklanarak marka verilmiştir. Denek beceriyi tamamlamadığında ise, “Üzgünüm, marka alamayacaksın çünkü ayakkabını giymedin.” gibi açıklamalar yapılmıştır. Tüm beceriler için ayrı ayrı markalar verilerek çalışma sonunda denegin altı markaya sahip olması sağlanmıştır. Tüm becerilerin pekiştirilmesi sürecinde, becerilerden biri tamamlandığında denek sözel olarak pekiştirilmiş, tüm beceriler tamamlandığında altı marka aynı anda

deneğe verilerek pekiştirilmiştir. Öğretim sırasında önce tek becerinin pekiştirilmesi, daha sonra tüm becerilerin pekiştirilmesi uygulamasına yer verilmiştir. Araştırmada gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Elde edilen veriler bireysel veri ve grup verisi olarak ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bulgular, sembol pekiştireç kullanımının zihinsel ve çoklu yetersizliği olan 40 bireye tuvalet, yıkanma, giyinme, diş fırçalama, yatak toplama ve oda toplama becerilerinin öğretiminde etkili olduğunu ve becerilerin kalıcılığının sağlandığını göstermektedir.

Diorio ve Konarski (1984) yürüttükleri bir çalışmada, ileri derece zihinsel yetersizliği olan bireylere giyinme becerilerinin öğretiminde bir uygulama paketinin etkililiğini araştırmışlardır. Araştırmada denek olarak, yaşları 27-50 arasında değişen ve ileri derecede zihinsel yetersizliği olan üç yetişkin kadınla çalışılmıştır. Tüm oturumlar deneklerin yaşadığı yerde uyumak için ayrılmış alanda gerçekleştirilmiştir. Öğretim için iç çamaşırı, bağıksız ayakkabı, topuksuz çorap, lastikli pantolon ve tişört kullanılmış, iki beden büyük, bir beden büyük ve tam beden şeklinde üç farklı beden giysi ile çalışılmıştır. Çalışmada uygulamacı olarak, 5'i lisanüstü, 1'i lisans olmak üzere 6 özel eğitim öğrencisi görev almıştır. Çalışma öncesinde uygulamacılar aşamalı yardımla öğretim konusunda filmler izleyip bu konuda uygulamalar yapmışlardır. Uygulamacılar yöntemi %90 düzeyinde doğru ve bağımsız uygulamaya kadar öğretim devam etmiştir. Çalışmada, denekler arası çoklu başlama modeli kullanılarak bir uygulama paketinin etkililiği araştırılmıştır. Bu uygulama paketinde; tüm basamakların bir arada öğretimi, giysi bedenlerinin aşamalı olarak azalması, genelden özele doğru öğretim, aşamalı yardımla öğretim yöntemi ve doğal pekiştireç kullanımı yer almıştır. Öğretim öncesinde başlama düzeyi verisi toplamak amacıyla yoklama oturumları düzenlenmiştir. Bu oturumlarda, beceri yönergesi sunulmuş ve denegin tepkide bulunması için 5 saniye beklenmiştir. Bu oturumlarda denegin hangi tür yardıma gereksinim duyduğu kaydedilmiştir. Başlama düzeyi oturumları iki farklı uygulamacı tarafından, öğretim oturumları ise, üçüncü bir uygulamacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Hem soyunma hem giyinme becerisinde, yoklama

oturumlarının tümü uygun beden giysilerle yapılmıştır. Öğretim oturumları 15 gün ard arda, her gün öğleden sonraları ve akşamları gerçekleştirilmiştir. Her öğretim oturumu 2,5 saat sürmüştür. Soyunma becerilerinde ölçüte ulaşıldıktan sonra giyinme becerilerinde öğretime başlanmıştır. 15 günlük öğretimden sonra 10 haftalık genişletilmiş öğretim başlamıştır. Genişletilmiş öğretim aşamasından 1, 2, 3 ve 10 ay sonra da izleme verileri toplanmıştır. Çalışmada hem gözlemciler arası güvenilirlik, hem de uygulama güvenilirliği verisi toplanmıştır. Çalışma sonunda deneklerin becerileri öğrendikleri, becerilerin öğretim sonrasında da korudukları ve farklı kişilere genelledikleri gözlenmiştir.

Day ve Horner (1986) yürüttükleri bir araştırmada, giyinme becerilerinin öğretiminde tek örnekle öğretim ile çoklu örnekleri karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmada, bakımevinde yaşayan, yaşları 8-23 arasında değişen, ileri derecede zihinsel yetersizliği olan 6 erkek denekle çalışılmıştır. Zihinsel yetersizliğin yanı sıra, deneklerden birinin iştme yetersizliği bulunmakta ve birisi de gözlük kullanmaktadır. Tüm denekler kendi kendilerine soyunabilmekte ancak giyinme becerilerinde yetersizlikler göstermektedirler. Oturumlar deneklerin yatak odalarında gerçekleştirilmiş ve kazak giyme becerisinin öğretimi yapılmıştır. Çalışmada, a) öğretimi yapılmayan kazaklarda doğru giyilen kazak sayısı, b) yoklama sırasında yapılan hata türleri ve c) ölçüte ulaşıncaya değin gerçekleşen deneme sayısı kaydedilmiştir. Çoklu örnekler için farklı biçimdeki kazaklar belirlenirken, a) yaka şekli, b) kol uzunluğu, c) beden uygunluğu ve d) kumaş yapısı olmak üzere dört özellik göz önünde bulundurulmuştur. Bu özelliklere göre sekiz farklı biçimde kazak belirlenmiş, kazakların renk, desen, yazı gibi ilişkisiz özellikleri denekler arasında farklılıklar göstermiştir. Çalışmada denekler arası çoklu başlama modeli kullanılmış, veriler üçer denekten oluşan iki farklı grafikte gösterilmiştir. Başlama düzeyi, tek örnekle öğretim ve çoklu örnekler biçiminde üç evre gerçekleştirilmiştir. Başlama düzeyi evresinde tüm deneklerin tüm kazaklara ilişkin performansları belirlenmiştir. Deneğe "Kazağını giy." yönergesi verilmiş, denek kazağı giyerse pekiştirilmiş ve ikinci kez giymesi

istenmiştir. İki kez doğru olarak giyerse doğru tepki kabul edilip kaydedilmiştir. Denek hata yaparsa ya da 5 saniye içinde tepkide bulunmazsa deneme sonlandırılmış ve hata türü kaydedilmiştir. Öğretim oturumları, bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Öğretimde giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim yöntemi kullanılmış ve doğru tepkiler pekiştirilmiştir. Deneklerin performanslarında ilerleme gözlendikçe ipuçlarının düzeyi ve sayısı azaltılarak silikleştirilmiştir. Yanlış tepkilerde deneme sonlandırılmış, kazaklar tekrar yerine konulmuş ve bir önceki ipucu düzeyine dönmüştür. Denekler dört gün ard arda bağımsız tepkide bulununcaya kadar öğretim devam etmiştir. Tek örnekle öğretimde yuvarlak yakalı ve kısa kollu tişört kullanılmış, çoklu örneklerde ise tişörtün yanı sıra iki farklı kazakla daha öğretim gerçekleştirilmiştir. Hem hata türlerine hem de doğru tepkilere ilişkin gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Öğretim öncesinde hiçbir denek kazak giyme becerisini gerçekleştiremezken tek örnekle gerçekleştirilen öğretim oturumları sonunda 6 denekten 4'ü en az bir kazak türünü giymeyi öğrenmiş, çoklu örneklerde gerçekleştirilen öğretim oturumları sonunda tüm denekler 7 ya da 8 kazak türünü de giymeyi öğrenmişlerdir. Bulgular, çoklu örneklerle öğretim yapıldığında, deneklerin öğretimi yapılmayan kazak türlerini de giymeyi öğrendiklerini göstermektedir.

Sisson, Kilwein ve Van Hasselt (1986), 5 ve 9 yaşlarında, çoklu yetersizliği olan iki çocuğa giyinme becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretimin etkililiğini araştırmışlardır. Giyinme becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretimin etkililiğini araştırmak üzere davranışlar arası çoklu başlama modeli kullanılmış ve iki denekle yinelenmiştir. Çalışmada görme yetersizliği ve beyin felci olan iki erkek çocuk denek olarak yer almıştır. Çalışmanın yoklama ve öğretim oturumları deneklerin yatak odalarında gerçekleştirilmiş, çalışmada kullanılacak giysiler ailelerden temin edilmiştir. Öğretim için çorap, kısa kollu süveter ve lastikli şort, genelleme için aynı çorap, uzun kollu kazak ve lastikli pantolon kullanılmış, tüm giysiler çocukların bedenine uygun olarak seçilmiştir. Oturumlar, haftada 4-5 kez bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Öğretim oturumlarındaki deneme sayısı becerinin güçlüğü

ve deneklerin özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Üç oturum ard arda başlama düzeyi verisi toplandıktan sonra öğretime geçilmiştir. Deneklerin bağımsız olarak soyunmaları desteklenmiş, çorap giyme, pantolon giyme ve kazak giyme becerilerinin analizleri yapılmıştır. Öğretim araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretim sırasında tüm basamaklar sözel olarak sürekli pekiştirme tarifesiyle pekiştirilmiş, beceri tamamlandığında nesnel pekiştirici verilmiştir. Öğretim sırasında aşamalı yardımla öğretim kullanılmış ve ipuçları giderek silikleştirilmiştir. On denemede beceri doğru olarak tamamlandığında bir diğer ipucu düzeyine geçilmiştir. Denek ipucunu reddederse ya da beceriyi tamamlayamazsa, pekiştiriciler geri çekilmiştir. Öğretim oturumlarından sonra yoklama oturumları gerçekleştirilmiştir. Yoklama oturumları sırasında uygulamacı giysiyi göstermiş, beceri yönergesini vermiş ve denegin tepkide bulunması için 10 saniye beklemiştir. Denek 10 saniye içinde tepkide bulunmazsa, sözel ipucu sunulmuş bunun dışında herhangi bir ipucu veya dönüt verilmemiştir. Denek beceriyi tamamladığında ya da sözel ipucundan sonra 30 saniye içinde tepkide bulunmadığında yoklama sonlandırılmıştır. Öğretim oturumlarından sonra genelleme ve izleme oturumları düzenlenmiştir. Çalışmada gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Bulgular, aşamalı yardımla öğretimin giyinme becerilerinin öğretiminde her iki denek için de etkili olduğunu, kalıcılık ve genellemenin de sağlandığını gösterir niteliktedir.

Vuran'ın (1989) gerçekleştirdiği bir araştırmada, zihinsel yetersizliği olan çocukların Giyinme Becerileri Ölçü Araçları'nda yapabildiklerine dayalı olarak hazırlanan, Giyinme Becerileri Öğretim Materyali ile yapılan öğretimin, bağımsız olarak pantolon, (V) yakalı kazak ve çorap giyme becerilerinin kazanılmasında etkili olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmaya, bir merkezde giyinme becerilerini gerçekleştiremeyen ve grup öğretimine devam eden 5'er kişilik iki gruptaki on öğrenci ve bire bir öğretime devam eden 5 öğrenci olmak üzere toplam 15 öğrenci denek olarak katılmıştır. Araştırmada ön test-son test deneme modeli kullanılmış, araştırmanın verilerini toplamak, çocukların

pantolon, (V) yakalı kazak ve çorap giyme düzeylerini belirlemek amacıyla Giyinme Becerileri Ölçü Araçları geliştirilmiştir. Ölçü araçları bire bir oturumlarda dört gün süreyle ön test olarak uygulanmıştır. En düşük ortalama puana sahip olan grup deney grubu olarak seçilmiş ve bu grupta sekiz hafta süreyle Giyinme Becerileri Öğretim Materyali uygulanmıştır. Öğretim için düğmesi ve fermuarı olan pantolon, yumuşak kumaşlı (V) yakalı kazak ve kısa konçlu çorap kullanılmıştır. Çalışma, eşofmanların çıkarılarak seçilen giysilerin giyilmesi için jimnastik etkinlikleri sonrasında, grup öğretimi şeklinde, araştırmacı ve lisans öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretimde geri zincirleme ve giderek ipucunun azaltılması kullanılmıştır. Beceri tamamlandıktan sonra deneklere, istedikleri bir etkinliği gerçekleştirmeleri için izin verilmiştir. İkinci grupta özellikle sistemli biçimde giyinme becerileri öğretimine yer verilmemiş, üçüncü grupta ise Özel Eğitim Bölümü lisans öğrencileri hazırladıkları etkinlikleri uygulamışlardır. Araştırma verilerinin analizinde grupların kendi içinde ön test-son test puanları Wilcoxon-T Testi kullanılarak, öğretim yapılan ve yapılmayan grupların son test puanları Mann-Whitney U Testi kullanılarak sınanmıştır. Araştırma bulguları, öğretim materyalinin zihin özürülü çocuklara pantolon, (V) yakalı kazak ve çorap giyme becerilerinin kazandırılmasında etkili olduğunu gösterir niteliktedir.

Reese ve Snell (1991), ileri derecede çoklu yetersizliği olan bireylere giyinme becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretimin etkililiğini araştırmışlardır. Yaşları 6-9 arasında değişen orta ve ileri derecede zihin yetersizliklerinin yanı sıra, görme ve işitme yetersizlikleri ve beyin felci olan üç kız denekle çalışılmıştır. Çalışmada ceket ve kaban giyme ve çıkarma becerilerinin öğretimi yapılmıştır. Öğretim hafta içi her gün, deneklerin okula geldikleri ve okuldan ayrıldıkları doğal zamanlarda, sınıfta ve araştırmacı tarafından yapılmıştır. Çalışmada yoklama oturumları bire bir, öğretim oturumları grup düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sırasında tüm denekler tekerlekli sandalyelerinde oturmuşlardır. Yoklama oturumlarında çok fırsat tekniği kullanılmış, doğru tepkiler için pekiştirici veya dönüt verilmemiş ancak, katılım davranışları pekiştirilmiştir. Önce

giysileri çıkarma becerileri daha sonra giyme becerileri çalışılmıştır. Öğretime bir ya da iki beden büyük giysilerle başlanmış, denekler beceriyi iki oturum ard arda %100 düzeyinde gerçekleştirdiklerinde giysi bir beden küçültülmüştür. Öğretim sırasında tüm basamakların bir arada öğretimi yapılmış ve aşamalı yardımla öğretim kullanılmıştır. Aşamalı yardımla öğretimde ipucu giderek silikleştirilmiş ancak, performansta bir düşüş olduğunda ipucu düzeyi tekrar artırılmıştır. Doğru tepkiler sürekli pekiştirme taifesiyle pekiştirilmiş, beceri %100 düzeyinde gerçekleştirildiğinde pekiştireçler silikleştirilmiştir. Her öğrencide ölçüt karşılandıktan sonra, ailelerle toplantı yapılmış ve genellemeyi sağlamak için ailelere model olunarak giyinme becerilerinin öğretiminin nasıl yapılacağı konusunda aile eğitimi düzenlenmiştir. Aşamalı yardımla öğretimin etkililiğini belirlemek üzere tek denekli araştırma modellerinden davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılmış ve deneklerle yinelenmiştir. Çalışmada gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Öğretim sona erdikten 3, 6, 9, ve 12 ay sonra izleme verileri toplanmış, becerilerin devam edip etmediği konusunda ailelerle ve öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Bulgular, doğal zamanlardaki rutinler içinde aşamalı yardımla öğretimin giyinme becerilerinin öğretiminde etkili olduğunu, becerilerin korunduğunu ve farklı ortamlara genellenebildiğini göstermektedir.

McKelvey, Sisson, Van Hasselt ve Hersen (1992) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, çoklu yetersizliği olan bir çocuğa giyinme becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretimin etkililiği araştırılmıştır. Araştırmada 11 yaşında, görme, işitme ve ileri derecede zihinsel yetersizliği olan bir kız çocukla çalışılmıştır. Çalışmalar deneğin yatak odasında gerçekleştirilmiş, çalışmada çorap, lastikli şort ve kısa kollu tişört kullanılmıştır. Öğretim için, çorap giyme, şort giyme ve tişört giyme becerilerinin analizi yapılmıştır. Hafta içi her sabah günlük rutinler içinde öğretim gerçekleştirilmiş ve öğretim oturumları 10 dakika sürmüştür. Tüm basamaklar sözel olarak pekiştirilmiş, beceri tamamlandığında pekiştireç olarak yiyecek verilmiştir. Bir oturumdaki deneme sayısı beceriye göre

farklılaşmıştır. Denemeler, beceri tamamlandığında, denek hata yaptığında ya da fiziksel yardım kullanıldığında sonlandırılmıştır. Aşamalı yardımın bir ipucu düzeyinde 10 deneme yapıldıktan sonra diğer ipucu düzeyine geçilmiş ve ipuçları silikleştirilmiştir. Eğer denek yardımı reddederse veya beceriyi tamamlayamazsa pekiştireç geri çekilmiş ve bir önceki yardım düzeyine geri dönülmüştür. Denek üç gün ard arda %100 doğru tepkide bulunduğu öğretime son verilmiştir. Her öğretim oturumundan sonra yoklama oturumları düzenlenmiş ve yoklama oturumlarında ipucu sunulmamıştır. Denek tüm basamakları tamamladığında ya da beceri yönergesi sunulduktan sonra 30 saniye içinde tepkide bulunmadığında yoklama oturumu bitirilmiştir. Öğretim bittikten 7 ve 15 hafta sonra izleme verileri toplanmıştır. Çalışmada çoklu yetersizliği olan bir çocuğa giyinme becerilerinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretim etkili bulunmuş, öğretim sona erdikten 15 hafta sonra da becerilerin korunduğu gözlenmiştir.

Hughes, Schuster ve Nelson (1993), yürüttükleri bir çalışmada giyinme becerilerinin öğretiminde sabit bekleme süreli öğretimin etkililiğini araştırmışlardır. 10-11 yaşlarında, ileri derecede zihinsel yetersizlik ve otistik özellikler gösteren iki erkek çocuk çalışmaya denek olarak katılmıştır. Deneklerin ikisinin de sistematik öğretim geçmişleri yoktur. Tüm oturumlar sınıf içindeki banyoda, bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde, öğretmen tarafından gerçekleştirilmiştir. Bazı becerilerde deneklerin oturarak çalışmaları sağlanmıştır. Çalışmada pantolon giyme, kazak giyme, ceket giyme ve çorap giyme becerilerinin öğretimi yapılmıştır. Öğretim için iki-üç beden büyük giysiler seçilmiş ve boğazlı kazak, (V) yakalı kazak gibi her giysinin farklı türleri öğretimde kullanılmıştır. Başlama düzeyi ve yoklama oturumlarında ise, uygun beden giysilerle çalışılmıştır. Günde iki öğretim oturumu düzenlenmiş, öğretim öncesinde ve sonrasında yoklama oturumları gerçekleştirilmiştir. Yoklama oturumlarında çok fırsat tekniği kullanılmıştır. Beceri yönergesi verildikten sonra 5 saniye içinde tepkiyi başlatma ve 20 saniye içinde basamağı tamamlama doğru tepki kabul edilmiştir. Sürekli pekiştirme tarifesi kullanılmış, bir oturum %100 tepki düzeyine ulaşıldığında pekiştireçler

silikleştirilmiştir. Deneklerin tüm katılım davranışları pekiştirilmiştir. Öğretimde sabit bekleme süreli öğretim kullanılmıştır. İlk 10 oturum 0 saniye sabit bekleme süreli öğretim, daha sonraki oturumlarda 5 saniye sabit bekleme süreli öğretim kullanılmıştır. Kontrol edici ipucu olarak fiziksel ipucu benimsenmiştir. 0 saniye sabit bekleme süreli öğretimde beceri yönergesi verilmiş ve aynı anda fiziksel ipucu sunularak deneğin basamağı gerçekleştirmesi sağlanmıştır. Denek tepkiyi taklit etmezse fiziksel ipucunun yanı sıra sözel ipucu sunulmuştur. 5 saniye sabit bekleme süreli öğretimde beceri yönergesi verilmiş ve deneğin tepkide bulunması için 5 saniye beklenmiştir. Denek doğru tepkide bulunursa pekiştirilmiş, yanlış tepkide bulunursa ya da tepkide bulunmazsa fiziksel ipucu sunulmuş ve deneğin basamağı gerçekleştirmesi sağlanmıştır. Tüm doğru tepkiler ayrımlı pekiştirmeyle pekiştirilmiştir. Genelleme için çoklu örnekler kullanılmıştır. Öğretimden sonra 18 hafta boyunca haftada en az bir kez izleme verisi toplanmıştır. Sabit bekleme süreli öğretimin etkililiğini değerlendirmek üzere davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılmış, hem gözlemciler arası güvenilirlik hem de uygulamaya güvenilirliği verisi toplanmıştır. Sonuçlar, sabit bekleme süreli öğretimin giyinme becerilerinin öğretiminde etkili olduğunu, becerilerin genellenebildiğini ve öğretimden 18 hafta sonra kalıcılığının korunduğunu göstermektedir.

Pierce ve Schreibman (1994) tarafından yürütülen bir araştırmada, otistik çocuklara günlük yaşam becerilerinin öğretiminde resimli ipucuna dayalı olarak gerçekleştirilen kendine yönerge vermenin etkili olup olmadığı ve bu etkinlikler sırasında olumsuz davranışlarda bir azalma gerçekleşip gerçekleşmeyeceği incelenmiştir. Çalışmada 6-9 yaşları arasında orta ve ileri derecede zihinsel yetersizliği olan ve otistik üç erkek çocuk denek olarak yer almıştır. Çalışma iki denek için klinikte öğretim için ayrılmış bir odada, bir denek için evde terapist tarafından yürütülmüştür. Çalışmada davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmada, masa hazırlama, yiyecek hazırlama, içecek hazırlama, yatak toplama, çamaşır yıkama ve giyinme becerilerinin (pijama çıkarma, kazak giyme, pantolon giyme, çorap giyme, ayakkabı giyme)

öğretimi yapılmıştır. Çalışmada her öğrencinin her becerisi için, beceri analizinin adımlarını gösteren ve arka sayfalarında gülen yüzlerin yer aldığı resimli kitaplar hazırlanmıştır. Başlama düzeyi verileri toplandıktan sonra üç evreden oluşan resimli ipucuna dayalı öğretim oturumları gerçekleştirilmiştir. Bir evrede %100 doğru tepki düzeyine ulaşıldığında diğer evreye geçilmiştir. Birinci evrede deneklere, hedef davranışlardaki basamaklara ilişkin resimleri ayırt etme öğretilmiştir. Deneklere resim havuzundan üç resim gösterilmiş ve söylenen basamağın yer aldığı resmi göstermesi istenmiştir. Tüm doğru tepkiler pekiştirilmiştir. İkinci evrede deneklere, pekiştireç seçme, resimli kitabın sayfalarını çevirme, resimdeki eylemleri gerçekleştirme ve kendi kendini pekiştirme öğretilmiştir. Deneğin önüne pekiştireç niteliği taşıyabilecek çeşitli nesnelere koyulmuş ve bunlar arasında seçim yapması istenmiştir. Daha sonra terapist tarafından model olarak kitap sayfası çevrilmiş ve denekten de kitabın sayfasını çevirmesi istenmiştir. Denek kitabın sayfasını çevirdiğinde arka sayfadaki gülen yüz gösterilmiş ve sözel pekiştireç sunulmuştur. Daha sonra resimde gördüğü nesneyi bulması ya da eylemi gerçekleştirmesi istenmiştir. Denek doğru tepkide bulunduğu pekiştirilmiş, yanlış tepkide bulunduğu ya da tepkide bulunmadığında uygulamacı yapılması gerekeni sözel olarak açıklamış, model olarak tepkiyi gerçekleştirmiştir. Üçüncü aşamada ise, uygulamacının varlığı silikleştirilmiştir. Uygulamacı deneğe "Sen devam et ben biraz sonra geleceğim." diyerek ayrılmış ve ayrılma süresi zamanla arttırılmıştır. Öğretim uygulamacının yokluğunda denek beceriyi %100 doğru biçimde gerçekleştirenceye kadar devam etmiştir. Öğretim sonrasında başlama düzeyi oturumlarındaki gibi öğretim sonu değerlendirme ve genelleme oturumları, öğretimden iki ay sonra da izleme oturumları düzenlenmiştir. Çalışmada gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Araştırma bulguları, otistik çocuklara günlük yaşam becerilerinin öğretiminde resimli ipucuna dayalı olarak gerçekleştirilen kendi kendine öğretimin etkili olduğunu ve bu etkinlikler sırasında olumsuz davranışlarda azalma gerçekleştiğini, tüm deneklerin uygulamacının yokluğunda da becerileri tamamladıklarını, genelleme ve kalıcılığın sağlandığını göstermektedir.

Sewell, Collins, Hemmeter ve Schuster (1998) gerçekleştirdikleri bir çalışmada, okulöncesi dönemdeki gelişimsel yetersizlik gösteren çocuklara etkinliğe dayalı giyinme becerilerinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiğini araştırmışlardır. Bu çalışmada, eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiğini değerlendirmek üzere tek denekli araştırma modellerinden davranışlar arası çoklu yoklama modeli kullanılmış ve deneklerle yinelenmiştir. Araştırmada, denek olarak yaşları 25–28 ay arasında değişen, gelişimsel yetersizlik gösteren ve bir okulöncesi eğitim kurumuna devam eden iki kız öğrenci ile çalışılmıştır. Hem yoklama oturumları hem de öğretim oturumları okulöncesi eğitim kurumundaki sınıfta, banyoda ve oyun alanında, giyinmenin gerçekleştiği doğal zamanlarda, öğretmen tarafından gerçekleştirilmiştir. Tüm oturumlar gün içinde çeşitli etkinlikler sırasında bire bir öğretim düzenlemesi biçiminde gerçekleştirilmiştir. Genellemeyi arttırmak için çoklu örnekler yöntemi kullanılmış ve bu kapsamda bağciksız ayakkabı, çorap, süveter, lastikli pantolon ve kabanla çalışılmıştır. Giysiler her çocuk için belirlenen beceriye ve çocukların katıldığı etkinliğe bağlı olarak değişmiştir. Oturumlar sırasında öğrenci beceriye göre yere oturmuş ya da ayakta durmuş, uygulamacı da çocukla aynı pozisyonda çocuğun arkasında durmuştur. Öğretim için beceri analizleri hazırlanmış ve tüm basamakların bir arada öğretimi yapılmıştır. Başlama düzeyi verisi toplamak için, ard arda üç oturum toplu yoklama oturumları düzenlenmiş ve bu oturumlarda çok fırsat tekniği kullanılmıştır. Öğretim oturumlarından önce aynı toplu yoklama oturumları gibi günlük yoklama oturumları düzenlenmiştir. Doğru tepkiler sürekli pekiştirme tarifesiyle pekiştirilmiş, bir oturumda %100 ölçüte ulaşıldığında pekiştiriciler silikleştirilerek değişken oranlı pekiştirme tarifesi ve sabit oranlı pekiştirme tarifesi kullanılmıştır. Yoklama oturumlarında yanlış tepkiler görmezden gelinmiş, basamak uygulamacı tarafından gerçekleştirilmiş ve beceri yönergesi tekrarlanmıştır. Öğretim oturumlarında deneğin dikkati çalışmaya çekilerek beceri yönergesi sunulmuştur. Beceri yönergesiyle eşzamanlı olarak fiziksel ipucu sunulup deneğin beceri basamaklarını yerine getirmesi sağlanmıştır. Denek fiziksel ipucunu izlediği, fiziksel ipucuna

izin verdiği sürece tüm basamaklarda sözel pekiştiricilerle pekiştirilmiş, deneğin çalışmanın bitiminde gerçekleşecek bir etkinliğe katılmasına izin verilmiştir. Denek fiziksel ipucunu reddettiğinde ise, öğretmen “Bana yardım et.” demiş ve basamağı çocuk için tamamlamış, daha sonra diğer basamak için fiziksel ipucu vermiştir. Tüm becerilerde ölçüt karşılandıktan 1, 3 ve 6 hafta sonra becerinin kalıcılığını değerlendirmek üzere izleme oturumları düzenlenmiş, izleme oturumları aynı toplu yoklama oturumları gibi gerçekleştirilmiştir. Ortamlar arası genelleme yapılmış ve genelleme için çoklu örnekler kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada, sosyal geçerliği belirlemek üzere deneklerin ailelerine giyinme becerilerinin öğretiminin çocukları için yararlı olup olmadığı sorulmuş, aileler de giyinme becerilerinin öğretiminin çocukları için yararlı olduğunu, bu becerileri evde ve sosyal yaşamda kullandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada, gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verisi toplanmıştır. Araştırma sonuçları, gelişimsel yetersizlik gösteren, okulöncesi dönemdeki öğrencilere etkinliğe dayalı giyinme becerilerinin öğretiminde, eşzamanlı ipucuyla öğretimin her iki denekte de etkili olduğunu ve eşzamanlı ipucuyla öğretimin yüksek düzeyde uygulama güvenilirliği ile uygulandığını göstermektedir. Ayrıca, denekler öğretimden 6 hafta sonra da edindikleri becerileri en az %90 düzeyinde korumuşlar ve farklı ortamlara yüksek düzeyde genelleyebilmişlerdir.

Grisham-Brown, Schuster, Hemmeter ve Collins (2000), okulöncesi dönemdeki ileri derecede yetersizlik gösteren çocuklara günlük rutinler içerisinde, etkinliğe dayalı öğretim yoluyla beceri öğretiminde tepki ipucu yöntemlerinin etkili olup olmadığını, yardımcı personelin bu yöntemleri güvenilir bir şekilde uygulayıp uygulamadıklarını belirlemek üzere bir araştırma yürütmüşlerdir. Çalışmaya okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden, 3–4 yaşlarında görme ve işitme yetersizliği ile beyin felci olan dört erkek çocuk katılmıştır. Öğretim öğrencilerin sınıflarındaki yardımcı personel tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma öncesinde yardımcı personele, etkinliğe dayalı becerilerin öğretimi, kayıt tutma ve tepki ipucu yöntemlerinin kullanımı konusunda öğretim sunulmuştur. Tüm oturumlar çocukların devam

ettiği okulöncesi eğitim kurumlarında becerilerin yapıldığı doğal zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Tüm deneklere gereksinimleri doğrultusunda; yönergeleri izleme, gereksinim ve isteklerini ifade etme, iletişim aracını kullanma, nesnelere tutma, istek belirtme, kazak çıkarma, seçim yapma becerilerinin öğretimi yapılmıştır. Haftada dört gün, günde üç kez öğretim oturumu düzenlenmiştir. Araştırmada etkililiği değerlendirmek üzere denekler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Tüm beceriler sabit bekleme süreli öğretim, eşzamanlı ipucuyla öğretim, giderek ipucunun artırılmasıyla öğretim, giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim yöntemleri kullanılarak öğretilmiştir. Tüm yöntemlerde kontrol edici ipucu olarak fiziksel ipucu kullanılmıştır. Doğru tepkiler pekiştirilmiş, yanlış tepkilerde fiziksel ipucu sunulmuştur. Kazak çıkarma becerisinin öğretimi için sabit bekleme süreli öğretim tercih edilmiştir. İlk üç gün 0 saniye sabit bekleme süreli öğretim, diğer günlerde 5 saniye sabit bekleme süreli öğretim kullanılmıştır. Beceri yönergesi sunulduktan sonra deneklerin doğru tepkide bulunması için 5 saniye beklenmiş, doğru tepkide bulunma pekiştirilmiş, yanlış tepkide bulunma ya da tepkide bulunmama durumunda fiziksel ipucu sunulmuştur. Çalışmada gözlemciler arası güvenilirlik ve uygulama güvenilirliği verileri toplanmıştır. Araştırma sonuçları, okulöncesi dönemdeki ileri derecede yetersizliği olan çocuklara günlük rutinler içerisinde, etkinliğe dayalı öğretim yoluyla beceri öğretiminde tepki ipucu yöntemlerinin etkili olduğunu, yardımcı personelin bu yöntemleri yüksek uygulama güvenilirliği ile uyguladıklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada gelişimsel yetersizliğe sahip bireylere giyinme becerilerinin öğretimi konulu araştırmalar incelenmiştir. Çalışma kapsamında giyinme becerilerinin öğretimi konusunda yürütülen 15 çalışma yer almıştır.

İncelenen 15 çalışmada, çeşitli yetersizlik grubundan bireylere, farklı öğretim yöntemleri kullanılarak giyinme becerilerinin öğretimi yapılmıştır. Çalışmaların %66 (10) gibi büyük bir oranının 3 ve daha fazla sayıda denekle gerçekleştirilmiş olması, deneklerin okulöncesi

dönemden yetişkinliğe kadar farklı yaş düzeyindeki ve farklı yetersizlik grubundaki bireylerden oluşması araştırmaların dış geçerliliğini; çalışmaların büyük bir çoğunluğunda denek özelliklerine ilişkin kapsamlı bilgilerin yer alması ise araştırmaların yinelenebilirliğini arttırmaktadır.

Çalışmaların gerçekleştirildiği koşullara bakıldığında, becerilerin öğretiminin genellikle, giyinme becerilerinin gerçekleştirildiği doğal ortamlarda ve zamanlarda, günlük rutinler içerisinde yapıldığını, çalışmalarda gerçek giysilerin kullanıldığını, giysilerde gerekli uyarlamalar yapıldığını ve bunlara ek olarak bir giysiye ilişkin farklı türlerin kullanıldığını, dolayısıyla, deneklere öğretilen giyinme becerilerinin yüksek düzeyde kalıcılığının ve genellenmesinin sağlandığını söylemek mümkündür.

İncelenen çalışmalarda sadece giyinme ve soyunma becerilerinin öğretimine yer verilmemiş, giyinme becerilerinin yanında düğme ilikleme, fermuar çekme ve giysi seçimi yapma gibi ek becerileri içeren becerilerin öğretimine de yer verilmiştir.

Çalışmalarda, aşamalı yardımla öğretim, giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim, sabit bekleme süreli öğretim, eş zamanlı ipucuyla öğretim yöntemlerinin yanı sıra, ileri-geri zincirleme, pekiştirme ve dönüt verme, kendine yönerge verme gibi uygulamaların yer aldığı uygulama paketlerinin kullanıldığını ve bu yöntemlerin giyinme becerilerinin öğretiminde etkili olduğu söylenebilir.

Bazı çalışmalarda, uygulama süreci ayrıntılı biçimde açıklanmasına rağmen, bazı çalışmalarda uygulamayla ilgili detaylı bilgiler verilmemiştir. Araştırmaların yinelenebilirliğini olumsuz yönde etkilemesi bakımından bu bir sınırlılık olarak görülebilir.

İncelenen araştırmaların büyük bir kısmında gözlemciler arası güvenilirlik verisi toplanırken, yalnızca 4'ünde (%27) uygulama güvenilirliği verisi toplanmış, 6 çalışmada ise (%40) gözlemciler arası güvenilirlik verisi dahi toplanmamıştır. Oysa uygulamacının denek tepkilerini doğru ve yansız kaydedip kaydetmediğini belirlemek üzere

gözlemciler arası güvenilirlik; uygulama sürecinde uygulamacının bağımsız değişken dışındaki tüm değişkenleri kontrol altına alıp almadığını belirlemek ve uygulamacının uygulamayı ne derece güvenilir uyguladığını belirlemek üzere uygulama güvenilirliği verisi toplamak gerekmektedir. Araştırmaların güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemesi bakımından bu da başka bir sınırlılık olarak kabul edilebilir.

Araştırmaların hemen hemen tümünde izleme ve genelleme çalışmalarına yer verilirken, sadece 1 araştırmada (%7) sosyal geçerlik değerlendirilmiştir. Ancak, etkililik, güvenilirlik, izleme ve genellemenin yanı sıra sosyal geçerlik de incelenmesi gereken önemli bir öge olmaktadır. Sosyal geçerlik uygulanan programın etkililiğinin niteliksel boyutları ile ilgili kavramları inceler (Tekin ve Kırcaali İftar, 2001); dolayısıyla gerçekleşen davranış değişikliğinin yanı sıra bu davranış değişikliğinin sosyal kabul edilebilirliği de önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda ileride yapılacak araştırmalarda mutlaka sosyal geçerlik değerlendirmelerine yer verilmesi önerilebilir.

Çalışmaların bazılarında, önce büyük beden giysilerle çalışılmış daha sonra uygun beden giysilere geçilmiştir. Öğretimi kolaylaştırması açısından güzel bir uygulama olmasına rağmen, önce büyük beden giysilerle çalışmanın öğretim süresini arttırması nedeniyle verimliliği azaltabileceği düşünülebilir. Bu nedenle, önce büyük beden giysilerle öğretime başlanan araştırmalarla, doğrudan uygun beden giysilerle öğretime başlanan araştırmaların etkililik ve verimlilik açısından karşılaştırılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Araştırmaların çoğunda, giysileri çıkarma ve giyme becerileri üzerine çalışılmıştır. Sadece 1 araştırmada (%7), giysilerde uygun renk seçimi ile ilgili öğretim yapılmıştır. Ancak, özellikle yetersizliği olan bireylerin kendi yaşam sorumluluklarını almalarını sağlamak ve yaşam kalitelerini arttırmak amacıyla, havaya uygun giysi seçme, moda uygun giysi seçme, beğendiği giysiyi satın alma, aksesuar kullanma gibi daha kapsamlı becerilerin öğretimini yapıldığı araştırmalar desenlenebilir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, çoklu örnekler biçiminde kazak giyme becerisinin öğretimi için süveter, boğazlı kazak, (V) yakalı kazak, bisiklet yakalı kazak gibi bir giysiye ilişkin farklı türlerin kullanımı, öğretimin günlük rutinler içerisinde gerçekleştirilmesi, öğretimi olumlu yönde etkilemekte ve genellemeyi arttırmaktadır. Bu bulgular ışığında, uygulama ortamlarında giyinme becerilerinin öğretimi yapılırken, öğretimin günlük rutinler içerisinde çoklu örneklerle gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Giyinme becerilerinin öğretiminde etkili biçimde kullanılan farklı öğretim yöntemleri vardır. İleride yapılacak çalışmalar kapsamında giyinme becerilerinin öğretiminde bu öğretim yöntemleri etkililik ve verimlilik açısından karşılaştırılabilir.

Çalışmaların neredeyse tamamında ipucu olarak fiziksel ipucunun kullanıldığı görülmektedir. Gerçekleştirilecek uygulamalarda ve araştırmalarda bireyler üzerinde daha az kısıtlayıcı olan sözel ipucu, resimli ipucu, model ipucu gibi ipuçlarının kullanılması, mümkünse bağımsız öğrenmenin desteklenmesi önerilebilir.

Giyinme becerileri genellikle küçük yaşlarda ve okulöncesi dönemde öğrenilen beceriler olmasına rağmen, çalışmaların tümü öğretmen, araştırmacı, terapist gibi uygulamacılar tarafından gerçekleştirilmiş; anne, baba ve kardeş gibi aile bireylerinin uygulamacı olarak yer aldığı çalışmaya rastlanmamıştır. Özellikle okulöncesi dönemde çocuğu olan ailelere yönelik giyinme becerilerinin de yer aldığı özbakım becerilerinin öğretimi konusunda aile eğitimlerinin düzenlenmesine ve ailelerle yürütülmüş araştırma bulgularına gereksinim vardır.

Sonuç olarak, çeşitli yaş düzeyi ve özür grubundaki bireylere, farklı öğretim yöntemleri kullanılarak giyinme becerilerinin öğretimi yapılmaktadır. Ancak bu araştırma bulguları sınırlıdır, dolayısıyla daha fazla bulgu ihtiyacını karşılamak amacıyla araştırmalar desenlenmelidir.

Tablo 1
Giyinme Becerilerinin Öğretimi İle İlgili Yürütülen Araştırmalar

Kaynak	Denek (n)	Yaş	Cinsiyet	Yetersizlik Durumu	Beceri	Araç Gereçler
Azrin, Schaeffer & Wesolowski, 1976	7	31	Erkek (3) Kadın (4)	İleri derecede zihinsel yetersizlik	İç çamaşırı, çorap, tişört, pantolon, ayakkabı giyme-çıkarma	Büyük beden giysiler
Day & Horner, 1986	6	8-23	Erkek (6)	İleri derecede zihinsel yetersizlik ve çoklu yetersizlik	Kazak giyme	8 farklı özellikte kazak
Diorio & Konarski, 1984	3	27-50	Kadın (3)	İleri derecede zihinsel yetersizlik	İç çamaşırı, çorap, tişört, pantolon, ayakkabı giyme-çıkarma	Büyük beden giysiler
Grisham-Brown, Schuster, Hemmeter & Collins, 2000	4	3-4	Erkek (4)	İleri derecede ve çoklu yetersizlik	Kazak çıkarma	_____
Hughes, Schuster & Nelson, 1993	2	10-11	Erkek (2)	İleri derecede zihinsel yetersizlik ve otizm	Kazak, pantolon, çorap, ceket giyme	Farklı özellikte giysiler
Jarman, Iwata & Lorentzson, 1983	40	14-57		Çoklu yetersizlik	Giyinme becerileri	_____
Karen & Maxwell, 1967	1	7	Erkek (1)	Orta derecede zihinsel yetersizlik	Düğme ilikleme	4 farklı büyüklükte düğme
McKelvey, Sisson, Van Hasselt & Hersen, 1992	1	11	Kadın (1)	İleri derecede zihinsel, görme ve işitme yetersizliği	Çorap, şort, tişört giyme	Lastikli şort, kısa kollu tişört
Minge & Ball, 1967	6	8-15	Kadın (6)	İleri derecede zihinsel yetersizlik	Çorap, pantolon, tişört giyme	Lastikli pantolon
Nutter & Reid, 1978	5	21-36	Kadın (5)	İleri derecede zihinsel yetersizlik	Giysi seçme	Yap-boz ve gerçek giysiler
Pierce & Schreibman, 1994	3	6-9	Erkek (3)	İleri derecede zihinsel yetersizlik ve otizm	Pijama çıkarma, kazak, çorap, pantolon, ayakkabı giyme	_____
Reese & Snell, 1991	3	6-9	Kadın (3)	İleri derecede ve çoklu yetersizlik	Ceket ve kaban giyme çıkarma	Büyük beden giysiler
Sewell, Collins, Hemmeter & Schuster, 1998	2	25-28	Kadın (2)	Gelişimsel yetersizlik	Çorap, süveter, pantolon, ayakkabı giyme	Çoklu örnekler
Sisson, Kilwein & Van Hasselt, 1986	2	5-9	Erkek (2)	İleri derecede zihinsel yetersizlik ve çoklu yetersizlik	Çorap, süveter, şort giyme	Pantolon, uzun kollu kazak (genelleme)
Vuran, 1989	15			Zihinsel yetersizlik	Pantolon, kazak, çorap giyme	V yakalı kazak

Tablo 1
(devam)

Ortam	Uygulamacı	Yöntem	Araştırma Modeli	Güvenirlilik	İzleme & Genelleme	Sosyal Geçerlik
Bakımevi	Birden fazla uygulamacı	Aşamalı yardımla öğretim	Vaka çalışması	Yok	Yok / Yok	Yok
Yatak odası		Giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim	Çoklu başlama modeli	G.A.G.	Yok / Var	Yok
Yatak odası	Öğrenci (lisans - lisansüstü)	Aşamalı yardımla öğretim	Çoklu başlama modeli	G.A.G. & U.G.	Var / Var	Yok
Okul	Yardımcı personel	Sabit bekleme süreli öğretim ve etkinliğe dayalı öğretim	Çoklu yoklama modeli	G.A.G. & U.G.	Var / Var	Yok
Sınıf ve banyo	Öğretmen	Sabit bekleme süreli öğretim	Çoklu yoklama modeli	G.A.G. & U.G.	Var / Var	Yok
Yatak odası ve banyo	Psikolog	Sembol pekiştirme	Bireysel ve grup analizi	G.A.G.	Var / Yok	Yok
Yatak odası		Ayrımlı pekiştirme	Vaka çalışması	Yok	Yok / Yok	Yok
Yatak odası		Aşamalı yardımla öğretim		Yok	Var / Yok	Yok
Hastane	Psikiyatri teknisyeni	İleri zincirleme, pekiştirme, silikleştirme	Ön test-son test	Yok	Yok / Yok	Yok
Bakımevi	Araştırmacı	Model olma, pekiştirme, silikleştirme		Yok	Var / Yok	Yok
Klinik	Terapist	Kendine yönerge verme	Çoklu yoklama modeli	G.A.G.	Var / Var	Yok
Sınıf	Araştırmacı	Aşamalı yardımla öğretim	Çoklu yoklama modeli	G.A.G.	Var / Var	Yok
Sınıf, banyo ve oyun alanı	Öğretmen	Eşzamanlı ipucuyla ve etkinliğe dayalı öğretim	Çoklu yoklama modeli	G.A.G.	Var / Var	Var
Yatak odası		Aşamalı yardımla öğretim	Çoklu başlama modeli	G.A.G.	Var / Var	Yok
Sınıf	Araştırmacı	Giderek ipucunun azaltılmasıyla öğretim	Ön test-son test deneme modeli	Yok	Yok / Yok	Yok

KAYNAKLAR

- Azrin, N. N., Schaeffer, R. M., & Wesolowski, M. D. (1976). A rapid method of teaching profoundly retarded persons to dress by a reinforcement-guidance method. *Mental Retardation, 14*, 29–33.
- Day, H. M., & Horner R. H. (1986). Response variation and the generalization of a dressing skill: comparison of single instance and general case instruction. *Applied Research in Mental Retardation, 7*, 189–202.
- Diorio, M. S., & Konarski, E. A. (1984). Evaluation of a method for teaching dressing skills to profoundly mentally retarded persons. *American Journal of Mental Deficiency, 89*, 307–309.
- Epps, S., & Meyer, C. I. (1989). Priority domain for instruction, satisfaction with school teaching, and post school living and employment: An analysis of perceptions of parents of students with severe and profound disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities, 24*, 157–167.
- Farlow, L. J., & Snell, M. E. (2000). Teaching basic self-care skills. M. Snell & F. Brown (Ed.) *Instruction of students with severe disabilities*. (331-377). Ohio: Merrill Prentice Hall, Columbus.
- Grisham-Brown, J., Schuster, J. W., Hemmeter, M. L., & Collins, B. C. (2000). Using an embedding strategy to teach preschoolers with significant disabilities. *Journal of Behavioral Education, 10*, 139–162.
- Hughes, M. W., Schuster, J. W., & Nelson, M. (1993). The acquisition of independent dressing skills by students with multiple disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 5*, 233–252.
- Jarman, P. H., Iwata, B. A., & Lorentzson, A. M. (1983). Development of morning self-care routines in multiply handicapped persons. *Applied Research in Mental Retardation, 4*, 113–122.
- Johnson, V. M., & Werner, R. A. (1975). *A Step-by-step learning guide for retarded infants and children*. U.S.A: Syracuse University Press.
- Karen, R. L., & Maxwell, S. J. (1967) Strengthening self-help behavior in the retardate. *Journal of Mental Deficiency, 71*, 545–550.
- McKelvey, J. L., Sisson, L. A., Van Hasselt, V. B., & Hersen, M. (1992). An approach to teaching self-dressing to a child with dual sensory impairment. *Teaching Exceptional Children, 25*, 12–15.
- Minge, M. R. & Ball, T. S. (1967). Teaching of self-help skills to profoundly retarded patients. *Journal of Mental Deficiency, 71*, 864–868.
- Nutter, D. & Reid, D. H. Teaching retarded women a clothing selection skill using community norms. *Journal of Applied Behavior Analysis, 11*, 475–487.
- Pierce, K. L., & Schreibman, L. (1994). Teaching daily living skills to children with autism in unsupervised settings through pictorial self-management. *Journal of Applied Behavior Analysis, 27*, 471–481.
- Reese, G. M., & Snell, M. E. (1991). Putting on and removing coats and jackets: the acquisition and maintenance of skills by children with severe multiple disabilities. *Education and Training in Mental Retardation, 26*, 398–410.
- Sewell, T. J., Collins, B. C., Hemmeter, M. L., & Schuster, J. W. (1998). Using simultaneous prompting within an activity-based format to teach dressing skills to preschoolers with developmental delays. *Journal of Early Intervention, 21*, 132–145.
- Sisson, L. A., Kilwein, M. L., & Van Hasselt, V. B. (1986). A graduated guidance procedure for teaching self-dressing skills to multihandicapped children. *Research in Developmental Disabilities, 9*, 419–432.

Snell, M. E. (1983). *Systematic instruction of the moderately and severely handicapped*. Ohio: Merrill Publishing Company.

Tekin İftar, E. (2002). *İleri derecede özürlü öğrencilere temel becerilerin öğretimi: Özbakım becerilerinin öğretimi*. Yayınlanmamış doktora ders notları, Anadolu Üniversitesi.

Tekin, E., & Kırcaali-İftar, G. (2001). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Varol, N. (2004). *Özbakım becerilerinin öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Vuran, S. (1989). *Zihinsel engelli çocukların giyinme becerilerinin öğretiminde yapabildiklerine dayalı olarak hazırlanan öğretim materyalinin etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.

Summary

Review of the Literature Related to Teaching Dressing Skills to Individuals with Disabilities

Şerife Yücesoy Özkan*

Dressing skills is one of the necessary self-care skills for helping individuals with disabilities to function independently. Dressing skills are; a) vital, b) used frequently in daily routine activities, c) increasing the quality of life. So, teaching dressing skills to individuals with moderate to severe disabilities is preferential purpose. Having dressing skills provide numerous opportunities to develop self determination through enrichment skills, such as making choices, communicating preferences, and interacting socially.

Although, in most of the cases individuals with normal development learn dressing skills by themselves, individuals with disabilities can not learn dressing skills without having systematic instruction. Hence, providing instruction about dressing skills is one of the main purposes of educational services provided to them.

The purpose of the present study is to gather information about procedures and implementations of teaching dressing skills in published studies from 1965 to 2005. American Journal of Mental Deficiency, Applied Research in Mental Retardation, Education and Training in Mental Retardation, Journal of Applied Behavior Analysis, Journal of Behavioral Education, Journal of Developmental and Physical Disabilities, Journal of

Early Intervention, Journal of Mental Deficiency, Mental Retardation, Research in Developmental Disabilities, Teaching Exceptional Children were reviewed.

While reviewing the studies, “individuals with disabilities, individuals with special needs, dressing skills, self-dressing, teaching dressing skills and self-care skills” were used as key words. 15 studies seen on Table 1 regarding dressing skills are summarized and criticized.

The age range of subjects participated in the reviewed studies was from preschool to adult. All participants had different characteristics, such as age, gender, and performance level. Skills were taught in the context of routine activities and natural environments that skill required. In the reviewed studies, dressing, buttoning, zipping, and selecting dress were taught to individuals with disabilities and authentic dresses were used and adapted.

It is found that graduated guidance, most to least prompting, constant time delay, simultaneous prompting procedures and also, forward chaining, backward chaining, reinforcement, and feedback strategies were effective to teach dressing skills to individuals with disabilities.

* Address for correspondence: Anadolu Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Eskişehir. E-mail: syucesoy@anadolu.edu.tr

Although in almost all the reviewed studies inter observer agreement data was collected, in 27% of the studies procedural reliability data was not collected. Half of the studies used multiple baseline/probe design, and two of the studies used pretest-post test model to evaluate the effectiveness.

In all of the studies both maintenance and generalization data was collected but in only one study, social validation data was collected. In the light of these findings, it is said that further research will be needed.